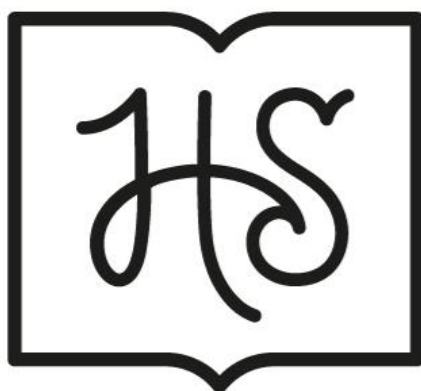

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2017

Ročník / Volume 3

Praha / Prague 2017

Historia scholastica

Č. / No. 2/2017

Roč. / Vol. 3

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Karel Ouroda, Ph.D., Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis Historia scholastica vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2017.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's a EBSCO.

Obsah

ÚVODNÍK Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ Dana KASPEROVÁ	1
STUDIE: K antickým kořenům pojetí humanity (<i>Humanitas</i> před Komenským) Martin STEINER	3
Pojetí humanity v edukační koncepci J. A. Komenského jako příspěvek k lidské budoucnosti Jana PŘÍVRATSKÁ a Vladimír PŘÍVRATSKÝ	17
Vznik obchodní akademie v Kolíně a výstavba reprezentativní budovy Hana ŠLOUFOVÁ KUČEROVÁ	23
Polské školství regionu Těšínského Slezska v 19. a na počátku 20. století Lucie ZORMANOVÁ	42
Úsilie o zachovanie akademickej autonómie na Slovenskej univerzite v období Slovenskej republiky 1939–1945 Janka ŠTULRAJTEROVÁ	54
Výchovná činnosť saleziánok na Slovensku 1940–1990 Adriana SARKÖZYOVÁ	69
K významu sdílení osobní minulosti pro narativní identitu Magda NIŠPONSKÁ	79
VARIA: Vzpomínky Vojmíra Srdečného na studentské oběti nacismu	95
Pavel Kohn a jeho vzpomínky na vzdělávání v období protektorátu a v době poválečné	98
Svědectví holocaustu – vzpomínky Helgy Hoškové	102
Těžké roky v gulagu a návrat do vlasti. Vzpomínky Věry Sosnarové	106

Vzpomínky Jiřího Zajíce na činnost skautů a aktivity tzv. skryté církve v době normalizace	111
DISKUZE:	116
Pedagogická knihovna J. A. Komenského Magda JUNKOVÁ	
REPORT:	128
11. sjezd českých historiků. Profesní setkání historiček a historiků ČR, Olomouc, 13.–15. 9. 2017 Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Výstava „Jsem Jehuda Bacon. Holocaust a poválečná doba očima izraelského malíře českého původu“ v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského Lenka LAJSKOVÁ a kol.	130
„Toho už jsme někde viděli.“ Zpráva o jedné originální a úspěšné výstavě Karel RÝDL	132
RECENZE:	135
Pieter J. Goedhart – Jan C. Henneman – Hans van der Linde: Comenius en Naarden: Historische schets van het Comenius Museum en Mausoleum in Naarden. Komenský a Naarden: Nástin historie vzniku Muzea a Mauzolea J. A. Komenského v Naardenu Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Jan Šimek: Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost Růžena VÁŇOVÁ	137

Vzpomínky Jiřího Zajíce na činnost skautů a aktivity tzv. skryté církve v době normalizace

Mgr. Jiří Zajíc se narodil 17. května 1951. Vystudoval obor numerická matematika na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy. V letech 1983–1990 působil jako hlavní redaktor ústředního ilegálního (katolického) týmu pro katechezi. Po roce 1990 založil redakci náboženského života v tehdejší Československém rozhlasu, kde pracoval až do roku 2001. Zastával pozici ředitele Kanceláře České rady dětí a mládeže nebo analytického odboru Úřadu Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, kde pracoval i jako externí analytik. Vedl oddělení propagace, dokumentace a informatiky Národního institutu dětí a mládeže MŠMT. Profiluje se zejména jako publicista, pedagog a mediální analytik a svůj odborný zájem směřuje zejména k tématům, jež se týkají výchovy, vzdělání, médií, náboženství a duchovního života. Ve svých vzpomínkách se věnuje poměrně nedávné době.

Prologem budou moje vzpomínky z druhé poloviny šedesátých let, protože ty, po mém soudu, ukazují různé etapy a proměny stávajícího režimu. Události, které probíhaly v letech šedesátých, po těch drastických situacích padesátých let, svědčily o tom, že režim se nějakým způsobem proměňuje a hledá svou tvář, což vyvrcholilo v roce 1968.

Ve vzpomínkách na šedesátá léta se pan Zajíc vrací do doby školní docházky ve spojitosti s účastí v pionýrských oddílech. Později líčí svou zkušenost ze školních let a naznačuje tím jistou nevyhraněnost vztahu některých lidí vůči náboženství a víře v rámci komunistického režimu.

V době mé školní docházky měla každá třída pionýrský oddíl. To bylo tehdy automatické. Být v pionýrském oddíle bylo totožné s tím být ve třídě – a současně ten, kdo tam nebyl, byl vyloučen pro naprosto nehorázné chování. My jsme měli ohromné štěstí, protože náš pionýrský oddíl vedli rodiče mého tehdejšího spolužáka, kteří byli, na svou dobu, nesmírně obětaví, rozumní lidé. To byla moje vstupní zkušenost, jak takováto činnost může vypadat.

Pocházel jsem z rodiny, kde tatínek i maminka byli katolíci, nikoliv ovšem tradiční. Oba dva pocházeli z učitelských rodin první republiky a tam jistě slovo Masarykovo znamenalo daleko více než slovo papežovo. Ve škole, kde jsem byl, jsme byli dva, kteří chodili do kostela. V osmé třídě jsme měli třídní učitelku, která byla předsedkyní KSČ na této škole a mě neměla moc ráda. Jednou došlo ke konfliktní situaci mezi mou třídou a třídou o stupeň nižší. Mělo se vyšetřit, co se vlastně stalo. Za této situace si moje třídní, předsedkyně KSČ, vybrala mě, abych za naši třídu podal svědectví o tom, co se stalo. Za tu druhou třídu, sedmičku, svědčil ten druhý ministrant, kterého jsem znal. Nastala paradoxní situace, která ukazovala na jednu stranu, jak se tehdejší režim snažil dokázat, že náboženství a víra je celkem něco nesmyslného a trapného, ale ve chvíli, kdy o něco šlo, tak ho najednou i tito lidé dokázali ocenit...

Dále pan Jiří Zajíc vzpomíná na normalizační léta a zamýšlí se nad morálními otázkami.

V listopadu 1968 se konala studentská stávka a my na SVVŠ Budějovická jsme byli první střední školou, která se k té stávce přidala. Já jsem byl místopředseda stávkového výboru a několik týdnů poté jsem se zúčastnil srazu stávkových výborů středních škol v Davli. Jeli jsme tam, bavím se s nějakou dívčinou stejně starou jako já. Přijde ke mně o rok mladší

spolužák, také ze stávkového výboru, a říká: „Jak to, že se s ní bavíš?“ Odpovídám: „Co blbneš, to je normální holka jako my.“ Odpověděl: „To je Šilhánová, dcera komunisty!“ Věněk Šilhán byl vlastně tím, koho zvolil mimořádný 14. sjezd KSČ generálním tajemníkem. Za dva roky poté byl tento spolužák, Jožka Novotný, předsedou OV KSČ. Ten, který na tu holku upozornil. Dva roky předtím pro něj bylo pohoršením, že se bavím s dcerou komunisty, ale za dva roky už byl on předsedou OV KSČ...

A to byla ta morální dilemata normalizace. Bylo by dobré, aby si to uvědomili hlavně ti mladší. Způsob lámání charakterů tehdy je v mnoha ohledech podobný tomu, jak se lámou charaktery dnes. Nejen politicky, ale také třeba v zaměstnání. Nejdůležitějším úkolem té doby pro mě byla podpora dětí a mladých lidí k jinému směřování. Udržet v nich naději, že má smysl být pravdivý, že má prostě, navzdory tomu, co vidí všude kolem, smysl zastat se někoho, komu se ubližuje, že kariéra není vlastně ta nejvyšší meta, o kterou má člověk usilovat. Jsem přesvědčen, že toto je stále aktuální.

Jádro příběhu tvoří vzpomínky autora na první seznámení se skautingem v období pražského jara a získávání zkušeností z práce ve skautském hnutí. Po zákazu skautingu v roce 1970 vstoupil do sportovního klubu, poté se věnoval křesťanské výchově v rámci tzv. skryté církve.

Bylo to skutečně velmi silné vzepětí společnosti, i když velmi krátké. Ale důležité je, že během tohoto několikaměsíčního období pražského jara došlo k oživení spousty aktivit. Mimo jiné i k oživení skautingu, do té doby jsem o něm ale vlastně nic nevěděl, i když mě výchova přitahovala. Skauting je největší výchovné hnutí na světě, je to analogický pokus proměnit společnost skrze srdce člověka. Nikoliv ale ve škole, nýbrž v mimoškolní činnosti. Je to mimořádně úspěšný pokus, kterým už prošlo asi sto milionů lidí. V současné době je na planetě Zemi asi padesát milionů skautů. Skautská organizace je dnes také u nás největší organizací dětí a mládeže. Já jsem hned na počátku dostal na starost malé kluky, sedmi- a osmiletá Vlčata. My jsme tehdy ani nevěděli, že skauting má nějaké tři základní principy: princip odpovědnosti vůči Bohu, vůči druhým a vůči sobě. Ale měli jsme skvělé vzory – lidi, kteří to brali vážně. Skautské hnutí většinou zažili ještě před rokem 1948.

K té době začátků se váže jedna moje klíčová zkušenost z roku 1969, kdy jsem byl jako nejmladší účastník v osmnácti letech na Lesní škole. To je takové už poněkud vyšší vzdělávání. Předposlední den tam došlo k následující situaci: jednou ze skautských zkoušek jsou „Tři orlí pera“, kdy člověk jeden den musí přežít o hladu, jeden den musí mlčet a jeden den je o samotě, během které ho nikdo nesmí vidět. Většinou se ztroskotá na mlčení. Byl tam jeden zhruba o patnáct let starší chlapík, jmenoval se Redy. Zálesák každým coulem, vynikající kytarista, perfektně ovládal sekeru, všechno. On také skládal ty zkoušky, už měl za sebou mlčení, hladovku a teď ještě samotou, která trvá 24 hodin, během nichž vás nikdo nesmí vidět. Vrátil se půl hodiny před ukončením stanovené doby. My mu říkáme, že měl být ještě půl hodiny na samotě. A on odpovídá: „No jo, jenže mě viděla v lese nějaká houbařka.“ Věděl přitom, že už nemá šanci, už to nikdy nebude moci splnit. Kdyby to nebyl na sebe prozradil, tak bychom se o tom samozřejmě nedozvěděli. Ale on byl prostě schopen přijít a říct: „Ano,

já jsem to nesplnil.“ To byla úplně zásadní lekce. Myslím základní lekce z humanity – vychovávat charaktery žijící pod zorným úhlem věčnosti.

To byl vklad skautingu, k jehož zákazu, přes všechny pokusy o jeho udržení, došlo v roce 1970. Tehdy nastalo velké morální dilema, co dál. Tehdejší představitelé doporučovali zůstat u dětí. Část členstva přešla do pionýrské organizace, nikoliv ovšem té, která existovala v letech 1968–1970, kdy se pokusila napravit ty strašné věci z předchozího období. Tehdejší předseda, básník, jmenoval se Kryštofek, byl později během normalizace komunisty utýrán.

Pionýrská organizace po roce 1970 byl vlastně návrat k tomu státně řízenému, komunistickou stranou dotovanému, způsobu vychovávání. Jediným způsobem, jak zůstat u dětí, bylo tedy vstoupit tam a zejména na menších městech nebyla jiná možnost. My v Praze jsme měli nakonec to štěstí a dar shůry, že jsme mohli, jako odbor turistiky, vstoupit do sportovního klubu TJ Sokol Praha-Krč. Byla to turistická sekce, kam nás sokolové, vlastně s rizikem, byli ochotni přijmout. Vybral jsem dvanáct kluků, z té své smečky dvaceti čtyř, kteří byli, z mého hlediska i z hlediska rodičů, spolehliví.

Náš turistický odbor se z těch dvanácti dětí postupně rozrůstal, protože přicházely další děti z disidentských a křesťanských rodin. V roce 1978 si na nás posvětili estébáci, takže jsme zažili takovou vyšetřovačku, na základě které jsem se z této činnosti stáhl, nicméně jsem záhy dostal pozvání a nabídku, abych se věnoval křesťanské výchově v jedné z aktivit tzv. „skryté církve“. Ta měla několik větví. Byli to bývalí řeholníci a řeholnice, kteří měli nějaké poslání – a najednou ho nesměli dělat. Byli to např. kněží, kteří ztratili státní souhlas k výkonu duchovní služby. A pak to byla poměrně významná skupina laiků, k nimž jsme patřili i my, která se snažila uskutečňovat to, co k nám přicházelo jako malinké ozvuky druhého vatikánského koncilu.

Je typické pro každý totalitní systém, že v první řadě útočí na občanskou společnost a útočí na společenství. Jim nakonec moc nevadilo, že někdo chodí do kostela, ale vadilo jim – to mi vždy vykládali estébáci – že jakmile se sejdete tři někde mimo kostel, tak porušujete zákon, paragraf 79 trestního zákoníku. Takže jim vadilo, když se lidé shromažďovali. Každý, kdo útočí proti tomu, aby se lidé dávali dohromady, je podezřelý. Je už jedno, zda před listopadem 1989 nebo teď. A v této aktivitě byly dvě takové ústřední záležitosti, na které bylo třeba se v té křesťanské výchově zaměřit. Zejména u těch tradičních katolických rodin bylo možné vidět, že děti jsou ve skutečnosti spíš indoktrinovány, než křesťansky vychovávány. Ony sice leccos věděly, ale nic z toho vlastně neproniklo k jejich srdcím. To si myslím, že je i z hlediska toho, oč se snažíme v občanské výchově, ve výchově ke globálnímu rozvoji vzdělávání, právě ten základní velikánský rozdíl. My jsme nevychovali tím, že jsme vykládali. Ano, my jim o tom jenom povídáme, jenom slova. Ta slova nikdy nestačí. Ta se zřídkakdy dotknou srdce. Ony musí vidět vzor. Ony si to musí osahat, musí si to zažít. To byl velký handicap řady dětí z toho tradičního katolického prostředí, že ony si to vlastně nezažily. S tím souvisel druhý problém: drtivá většina z nich vlastně to svoje křesťanství, které bylo v té době nežádoucí, žila tak, že se za to částečně styděla a částečně se bála. Vidím dodnes, že

to leckde, zejména na některých menších městech, přetrvává. Obava ukázat, že jsem vlastně křesťan. Ne se tím vytahovat, ale žít svoje křesťanství svobodně a jako dar, kterým je. Takže to bylo takovým základním úkolem v osmdesátých letech, kdy jsem se hlavně tomuto věnoval. Bylo to úkolem z hlediska posílení těch krásných vlastností... Aby člověk to, co vyznává, žil, a aby to, co žije, žil s dostatečnou vnitřní svobodou a radostí.

Na závěr se Jiří Zajíc zamýšlí o důležitosti životních vzorů, které dětem často chybí. Překládá návrhy na vhodná opatření.

Pokud se týká otázky vzorů nebo pedagogů, kteří nás svým chováním ovlivnili, nebude pro vás asi překvapením, že klíčovou osobou byl v počátku normalizace z hlediska výchovy a směřování významný český psycholog Václav Břicháček, spolupracovník Zdeňka Matějčka, specialista zejména na dorostovou psychologii. Současně byl také náčelníkem Junáka. Druhou důležitou osobou byl Jiří Mrkvička, vynikající český psycholog, kterého „uklidili“ po roce 1970 do dětské léčebny u Chrudimi. Napsal knížečku *Hovory s tebou*, která byla takovou téměř biblí našeho výchovného snažení v sedmdesátých letech...

Národní institut dětí a mládeže, kde jsem pracoval, dělal veliký výzkum. Mimo jiné se ptali na vzory dětí. Ukázalo se, že polovina z nich u nás žádný vzor nemá. To je po mém soudu tragické. My, kteří víme, jak se vychovávají děti, také víme, že tento vzor je naprosto zásadní. Ty děti, které vzor mají, tak ve většině mají vzory virtuální. Sportovec, herečka, modelka, zpěvačka. Čili vzory, které ve skutečnosti nikdy nepotkaly. A čeho si na nich cení nejvíce? Úspěchu, peněz a výkonu. Pokud mají nějaký reálný vzor, největší šanci má ještě maminka, tatínkové tam dopadli hodně špatně. Maminka tam byla. Proč si jí cení – proto, jak se chová. Ale to je z hlediska toho vzoru úplně zásadní a situace je u nás z tohoto pohledu kritická. Učitelé dopadli hodně mizerně. Zásadní věc je, že média, která jsou řízena neviditelnou rukou trhu, si budou vybírat jen to, od čeho očekávají, že budou mít vysokou sledovanost, čtenost a poslechovost. Tady se prosadila pod taktovkou Václava Klause představa, že vlastně jenom to, co je dirigováno neviditelnou rukou trhu, je správné. Já jsem tehdy byl v Radě České televize a bojovali jsme ze všech sil o to, aby Česká televize nebyla privatizována. Ten tlak byl příšerný. Není to tím, že by jim v těch televizích někdo řekl „nedělejte to“, ale oni vědí, že když tam nasadí telenovelu, seriál, nějaký film, tak se jim na to bude dívat šestkrát až desetkrát více lidí, než když tam bude kvalitní dokument o někom, kdo opravdu může přinést nějaké poselství. Myslím si, že do budoucna je ta šance větší díky internetu a vytváření videí, které už není tak náročné, nejsme odkázáni na to, co nám natočí velké televizní štáby, a tak by bylo možné vytvářet kvalitní dokumenty o lidech, kteří za to stojí. Přemysl Pitter je případ, který je naprosto jedinečný, unikátní – a přesto určitě 90 % lidí u nás o tom nic neví. Takových je několik, např. z první republiky – kdo zná Františka Noska? Nikdo. František Nosek nebyl jen ministr vnitra, prvorepublikový politik, byl to současně ohromný dobrodinec, zakladatel kampeliček. Investoval ve 20., 30. a 40. letech do toho, aby podporoval chudé studenty z Moravy. Nikdo o něm skoro neví. Takových lidí tady za první republiky bylo víc. Řada lidí potom byla vyhnána po roce 1948 z Československa.

Myslím si, že jde o to, aby taková instituce, jako je Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, iniciovala společně s dalšími vytvoření takových dokumentů. Dle mého soudu je pro mladé lidi nejlepší, když to prostě mohou vidět a přitom se jedná o kvalitní pořad. V Radě České televize jsem měl na starosti divácký ohlas, vím, že některé kvalitní filmy měly i tu odpovídající diváckou odezvu. Podívejte se na americký film Klub císařů. Je o životě středoškolského profesora, přijde mi úžasné, jak je velmi kritický k americké situaci a současně celoživotnímu poslání učitele. Několik takových věcí určitě běží, ale samozřejmě v době ohromného mediálního šumu se to daleko hůř prosazuje. My jsme zažili dobu, kdy stačilo napsat jeden článek (Dva tisíce slov) a pohnulo to společností. Dnes je toho tak strašně moc, že není jednoduché, aby se některé věci prosadily.

(Upraveno a redakčně zkráceno)

Použité zdroje

Skautská křižovatka. *Jiří Zajíc – Edy* [online]. Junák – český skaut, z. s. © 2014–2015 [cit. 2018-1-3]. Dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/organizace/ustredi/odbory/odbory-duchovni-vychovy/637-jiri-zajic-edy>.